

ЄДИНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР : ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ

І.Г. Малюкова., Ю.М. Богачков, В.М. Радченко

УКРАЇНА, КИЇВ, УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ

ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ НТУУ-«КПІ»

ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НАПНУ

Перш ніж розглядати практичні аспекти формування єдиного освітнього простору (ЄОП) необхідно узгодити розуміння основних понять.

Навчальне середовище (НС) – це штучно побудована система, структура і складові якої створюють необхідні умови для досягнення цілей навчально-виховного процесу. Структура НС визначає його внутрішню організацію, взаємозв'язок і взаємозалежність між його елементами. Елементи (об'єкти, складові, елементи - неподільні частки) НС виступають, з одного боку, як його атрибути, чи аспекти розгляду, що визначають змістовну і матеріальну наповненість НС, а, з іншого боку, як ресурси НС, що включаються у діяльність учасників навчально-виховного процесу, набуваючи при цьому ознак *засобів навчання* і виховання (далі, засобів навчання - ЗН) (Биков В.Ю., 2005, [], Биков В.Ю. 2002, [], Жук Ю.О. 1998, []).

До складу НС входять (НС характеризують, відбивають такі його аспекти, підсистеми):

-*учнівсько-групова складова* педагогічної системи, яку складає мікросоціум навчальної групи (груп) і яка взаємодіє з учнівською складовою при здійсненні групових, колективних форм навчання і виховання, що передбачаються вчителем, та в межах додаткової (щодо дій вчителя) навчально-виховної діяльності, яку ініціюють і здійснюють самі учні;

-*вчительська складова* педагогічної системи, яка здійснює спрямоване на цілі освіти управління навчально-виховним процесом, що базується на педагогіці толерантності, особистісно орієнтованих методах навчання і виховання, інших сучасних психолого-педагогічних методах навчання і виховання, та забезпечує формування і розвиток у учнів (учнівської складової педагогічної системи) знань, умінь і навичок, способів продуктивного мислення і пізнання, соціально-значущих цінностей і відносин особистісного розвитку, рефлексивно-гуманістичного менталітету особистості, здатності до навчання і самонавчання впродовж життя тощо;

-*система засобів навчання*, до складу якої входить сукупність матеріальних та інформаційних об'єктів, які можуть застосовуватися учнями і вчителями протягом навчання і в яких задовольняються вимоги щодо їх ефективного і безпечного використання.

Також, на процес навчання і виховання особистості в навчальному закладі виключно великий вплив мають *мікросоціум* навчального закладу і *розвиненість структури*, глобальне і

локальне розташування, рівень стану та пристосованості капітальних будівель навчального закладу, його навчальних приміщень, а також, так званий, *глобальний освітній простір*. Цей простір суттєво (реально і/або потенційно) впливає (може впливати) на діяльність педагогічних систем, на результати навчально-виховної діяльності учнів, іноді суттєво викривляючи, і навіть знецінюючи зусилля навчального закладу щодо досягнення визначених цілей навчання і виховання. Враховуючи позитивний характер освіти людини, цей вплив визначально відчувається людиною впродовж всього її життя.

Таким чином, НС і педагогічні системи в цілому входять до складу *глобального освітнього простору*, складають його частку, утворюючи в цьому просторі підпростір засобів і технологій інституціональної системи освіти.

До складу глобального освітнього простору, окрім вище визначених складових НС слід віднести:

-*складову навчального закладу*, яку складають мікросоціум навчального закладу і навчальні приміщення;

-*освітньо-просторову складову*, яку утворює глобальний освітній простір і до складу якої входять люди і суспільні системи, що існують і діють поза навчальним закладом і які суттєво (реально і/або потенційно) впливають (можуть впливати) на результати навчально-виховної діяльності учнів.

В свою чергу, НС – є спеціалізованим і цілеспрямованим підпростором глобального освітнього простору, засоби і технології якого формуються навчальними закладами і підпорядковані цілям навчання і виховання з конкретної навчальної одиниці або їх сукупностей (навчальний модуль, предмет, спеціальність тощо) для конкретного контингенту тих, хто навчається.

Складові НС визначають специфічні змістовно-предметні риси, відбивають технологічні особливості навчально-виховного процесу, передбачають специфічний характер взаємодії учня з елементами НС. Тобто, при здійсненні навчально-виховного процесу передбачається і виникає різнотипна діяльнісна інформаційно-змістовна навчальна взаємодія учня із складовими НС. Для відбитку в моделі НС цієї специфіки і її подальшого вивчення та врахування при проектуванні і здійсненні навчально-виховного процесу, за такими ознаками можна виділити деякі елементарні типи парних структурних утворень, які задають і визначають суттєву специфіку взаємодії учня і складових НС і які назвемо тут *елементарними структурами* (умовно неподільними частками) *навчальної взаємодії* (ЕСНВ). *Перший тип* ЕСНВ: **учень – учень** (учні - мікросоціум навчальної групи при групових, колективних формах навчання і виховання); *другий тип* ЕСНВ: **учень – вчитель** (педагогічний персонал, з яким взаємодіє учень в межах даного навчально-виховного процесу); *третій тип* ЕСНВ: **учень – засіб навчання** (елементи систем засобів навчання);

четвертий тип ЕСНВ: **учень – навчальний заклад**; *п'ятий тип* ЕСНВ: **учень – система освіти**; *шостий тип* ЕСНВ: **учень – суспільство**.

Педагогічна технологія – це структура організації часової і просторової взаємодії різних типів ЕСНВ, яка побудована відповідно до цілей навчання і виховання та обраних методів навчання і виховання. Іншими словами можна казати, що в даному навчально-виховному процесі педагогічна технологія задає (відбиває) упорядкованість відносин множини ЕСНВ та використання в них учнем складових НС. За таким розумінням, ЕСНВ є елементами структури педагогічної технології і визначають специфічні риси та характер (нормативний і індивідуалізований) відносин учня і складових НС.

Адекватна побудова моделі НС стає неможливою без врахування цілей і змісту навчання, за якими здійснюється (буде здійснюватись) відповідна навчально-виховна діяльність і відповідно до яких створюються ті чи інші ПС. Тому, для відбитку змістовно-процесуального характеру побудови і функціонування НС в модель ПС необхідно ввести:

-цільову підсистему педагогічної системи, яка визначає часткові (щодо загальної мети навчання і виховання, освіти) цілі побудови і використання НС і його окремих складових, а також методичні (змістовно-технологічні) цілі побудови і використання методичної підсистеми ПС;

-методичну підсистему педагогічної системи, до складу якої входять зміст освіти, методична система і педагогічна технологія і яка визначає змістовно-предметні вимоги до складових НС і технологічні вимоги до ЕСНВ, які відбивають і організуються відповідно змістом освіти і педагогічною технологією, за якими в даному НС здійснюється (буде здійснюватись) навчально-виховний процес.

В межах тої чи іншої навчальної одиниці зміст і структура комплексної взаємодії ДПВ визначаються відповідною методикою навчання – нормативною моделлю навчально-виховного процесу, сценарієм педагогічної діяльності з вивчення конкретної навчальної одиниці або їх сукупностей. Іншими словами, методика навчання являє собою структурно упорядкований технологією навчання відповідно до обраних цілей навчання і виховання зміст навчання з вивчення конкретної навчальної одиниці або їх сукупностей в межах даної методичної системи.

За таким розумінням зміст освіти є структурно упорядкована педагогічною технологією відповідно до цілей освіти сукупність змістів навчання з окремих навчальних одиниць в межах даної педагогічної системи. В свою чергу, педагогічна технологія структурно упорядковує окремі технології навчання в межах даної ПС, являє собою структуру педагогічної системи.

Визначимо (Биков В.Ю., 2005,[]), що: *окремі засоби навчання*, або, просто, *засоби навчання* (засоби навчальної діяльності) – це матеріальні та інформаційні об'єкти (елементи) НС, які призначені для використання учнями і вчителями при здійсненні ними окремих

навчальних дій. Комплекти ЗН (підвид інтегрованих ЗН) - структурно упорядковані сукупності ЗН, які призначені для забезпечення навчальної діяльності за однією структурою. Комплекс ЗН (підвид інтегрованих ЗН) - структурно упорядкована сукупність ЗН, яка призначена для забезпечення навчальної діяльності за декількома структурами. Система ЗН - підсистема НС, склад якої утворюють інтегровані ЗН, а структура - визначається множиною навчальних цілей їх використання учнями і вчителями.

Доступна якісна і кількісна різноманітність зазначених складових НС, (можлива для використання різноманітність складових НС, які можуть бути застосовані в навчально-виховному процесі), визначають розмір *потенційного простору НС*. В такому розумінні, традиційне НС можна визначити як обмежене НС. Таке НС передбачає використання відносно вузького спектру навчальних приміщень, матеріальних ЗН, інформаційних освітніх ресурсів і педагогічних технологій, звужений склад викладацького персоналу і освітнього мікросоціуму.

Реалізація при побудові педагогічних систем принципів відкритої освіти, використання сучасних методів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дозволяють суттєво розширити *потенційний простір НС*, забезпечити формування і використання ресурсів глобального освітнього простору, коли доступне НС не обмежується наявною в даному навчальному закладі різноманітністю складових НС. Це в першу чергу стосується доступної якісної і кількісної різноманітності інформаційних освітніх ресурсів, які стають можливими для застосування в навчально-виховному процесі завдяки розподіленим автоматизованим банкам даних і знань, що підтримуються в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. В цьому випадку можна казати про *потенційно необмежене НС* (глобальне НС). В такому НС створюються умови для реалізації різних цілей, стратегій і траєкторій навчання і виховання людини, забезпечення адаптації складових НС до індивідуальних можливостей і потреб особистості, що є безперечним позитивом необмеженого НС.

Останнім часом, переважно в зарубіжній літературі, почав вживатись термін *єдиний інформаційний простір системи освіти*. Наведемо наше розуміння спільного і різниці між поняттями *глобальний освітній простір* і *єдиний інформаційний простір* системи освіти, які створюють можливість їх коректного вживання.

Поняття такого явища, як *глобальний освітній простір* підкреслює і передбачає (аналогічно глобальній комп'ютерній мережі Інтернет) *масштабність* (за обсягами і територіальній розподіленості), практичну необмеженість обсягу і світовий характер існування і застосування інформаційних ресурсів, які відбивають сучасні уявлення людства про об'єкти і процеси об'єктивного світу, *потенційну* наявність в цьому просторі інформаційних освітніх ресурсів, які існують і застосовуються (можуть застосовуватись) в процесі навчання і виховання як в інституціональній освіті, так і при самоосвіті людини поза межами системи освіти.

Поняття *єдиного інформаційного простору системи освіти* (ЄПСО) теж несе в собі ознаку масштабу свого існування і застосування, що поєднує це поняття з поняттям глобального освітнього простору. Разом з тим, поняття ЄПСО несе в собі додаткову, відрізняльну від глобального освітнього простору свою ознаку - наявність в ЄПСО спеціально створених і цілеспрямованих *однотипових* (однакових або наближених за структурованим змістом і технологіями застосування) інформаційних освітніх ресурсів, існування яких передбачає можливість їх *спільного застосування* (обов'язкового або можливого) деякою категорією їх користувачів, відповідає на питання: для кого ці типові (без втрати апіорі передбаченої варіативності) інформаційні освітні ресурси були створені, передбачаються для спільного застосування. Як правило, ці ресурси створюються і застосовуються в інституціональній освіті. Таким чином, ЄПСО призначений для інформаційно-освітнього ресурсного забезпечення цілей навчання і виховання інтегрованої сукупності інституціональних педагогічних систем, змістовно і територіально розподілених в глобальному освітньому просторі і призначених для відповідної категорії його користувачів. Єдиний освітній простір забезпечує нормалізацію і стандартизацію створення інформаційних освітніх ресурсів, розширення масштабу та уніфікацію їх застосування в освітній практиці.

За таким розумінням цих понять слідує, що за ознакою масштабу існування і застосування ЄПСО є цілеспрямованою на завдання інституціональної системи освіти часткою глобального освітнього простору. Формування в глобальному освітньому просторі різномасштабного ЄПСО (світового, континентального, міжконтинентального, регіонального, міжрегіонального, галузевого, міжгалузевого, закладу, установи, виробництва, навчально-науково-виробничого комплексу тощо) є проявом сучасних процесів глобалізації світових процесів соціально-економічного розвитку і викликаних цим явищем процесів інтеграції та інтернаціоналізації змістовних і технологічних компонент освіти, поступового вирівнювання стандартизованих вимог (освітніх і освітньо-професійних стандартів) щодо загальноосвітньої та професійної підготовки і розвитку людини в сучасному світі.

В той же час поняття «*освітній простір*» стало широко застосовуватись і у відношенні освітніх континуумів іншого масштабу, які можуть розглядатись як ланцюги чи фрагменти однієї системи освіти. Так, у науково-педагогічних роботах розглядаються як особливі педагогічні явища регіональні освітні простори, освітній простір міста, школи, та навіть окремої особистості. Очевидно, що у даному випадку словосполучення «*освітній простір*» має дещо інше, специфічне змістовне наповнення. (Самерханова Э. 2006, []).

Серед основних причин виникнення єдиних освітніх просторів різного рівня можна вказати такі як глобалізація, мобільність студентів та робочої сили, висока динамічність освітніх програм.

Метою створення ЄОП як правило є:

- підвищення ефективності управління освітою;
- консолідація та взаємообмін освітніми ресурсами;
- спрощення доступу (отримання) освітніх послуг;
- зниження собівартості освітніх послуг.

Так, зокрема, в (Самерханова Е. 2006, [6]) виділяються наступні принципи організації єдиного освітнього простору у вузі:

- фундаменталізація освіти як посилення наукової та методичної підготовки учнів;
- модульність навчання як спосіб усунення суперечності між предметно-дисциплінарним поданням змісту освіти в державному стандарті і необхідної інтеграції знань, засвоєваних студентами в процесі навчання;
- діяльна спрямованість освіти, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань з практичними потребами;
- заміна суб'єкт-об'єктних відносин між викладачем і студентом суб'єкт-суб'єктними відносинами як умова взаємодії викладача та студента;
- єдність освіти і життя як можливість зняття протиставлення процесу навчання та реальному життю;
- персоніфікація навчання, що забезпечує необхідність розгляду людини як унікальної природної багатовимірної системи;
- саморозвиток особистості учнів, її включення в усі сфери діяльності: ін-телектуальну, емоційно-вольову і сенсорно-рухову.

Таким чином, можна рекомендувати наступні кроки побудови ЄОП

- розроблення понятійного апарату ЄОП;
- створення типових структур ЄОП різного рівня;
- розроблення типових програм створення ЄОП різного рівня;
- розроблення та введення в дію нормативної бази ЄОП;
- створення системи стандартів на структурні елементи ЄОП.

Література

1. **В.Ю. Биков, Ю.О. Жук** Теоретико-методологічні засади моделювання на-вчального середовища сучасних педагогічних систем. // Інформаційні технології і засоби навчання: Зб. наук. праць / За ред. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атака, 2005. – С.5-15.
2. **Биков В.Ю.** Теоретико-методологічні засади створення і розвитку сучасних засобів та е-технологій навчання // Розвиток педагогічної і психологічної на-ук в Україні 1992 – 2002. Збірник наукових праць до 10 – річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина – 2. – Харків: “ОВС”, 2002. – С. 182 – 199.

3. **Биков В.Ю.** Методичні системи сучасних інформаційно-освітніх технологій // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць / За редакцією Л.Л.Товажнянського та О.Г. Романовського. – Вип. 3. – Харків: НТУ “ХП”, 2002. – С. 73-83.
4. **Жук Ю.О.** Роль засобів навчання у формуванні навчального середовища // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – К.: ІЗМН. 1998. – Вип.. 22. – С. 106 –112.
5. **Самерханова Э. К.** Организация единого образовательного пространства в высшем учебном заведении : диссертация... д-ра пед. наук : 13.00.08 Нижний Новгород, 2006 398 с. РГБ ОД, 71:07-13/128
6. **Самерханова Э.** Принципы организации единого образовательного пространства в вузе // Alma mater (Вестник высшей школы). — 2006. — № 4. — С. 54—56.